

## درود تاج دے پنجابی ترجمے

### ABSTRACT

Arabic and Punjabi languages have been living side by side for centuries. Translations of Arabi Poetry into Punjabi Language have been done frequently. Darood Taj is a well known master piece of Arabic literature and it has been translated in different languages of the world. This article deals with the Punjabi translations of Darood Taj by different Punjabi poets. In these translations the researcher describes the characteristics of the translations of Darood Taj into Punjabi.

جدوں اللہ تعالیٰ نے اپنے پہلے پیغمبر حضرت آدم علیہ السلام واسطے فرشتیاں نوں سجدہ کرن دا حکم دتا تے اوس ویلے ابلیس توں اڈ سارے فرشتیاں نے حضرت آدم علیہ السلام نوں سجدہ کیتا۔ اصل وچ آدم علیہ السلام نوں فرشتیاں کولوں سجدہ کران دا مقصد صرف فرشتیاں دے ساہمنے حضرت آدم علیہ السلام دی وڈیائی نوں ظاہر کرنا سی۔ پر جدوں حبیب خدا محمد مصطفیٰ ﷺ دی وڈیائی نوں دس دا ویلا آیا تے رب تعالیٰ نے فرشتیاں نوں صرف اک واری درود شریف کھلن دا حکم نہیں دتا سگوں ہر ویلے تے ہر زمانے وچ درود کھلن دا حکم دتا اے۔ حضرت آدم علیہ السلام نوں اللہ تعالیٰ نے سجدہ کرن دا حکم دتا سی پر ایس حکم وچ رب تعالیٰ آپ شامل نہیں سی ہويا کیونکہ اللہ تعالیٰ ایس کم توں پاک اے۔ پر جدوں نبی آخر الزماں ﷺ دی فضیلت تے مقام دا ویلا آؤندا اے تے رب تعالیٰ فرشتیاں دے نال نال آپ وی درود کھلن وچ شامل ہويا۔ ایس گل توں ایہہ معلوم ہوندا اے پئی ساڈے نبی اکرم ﷺ دی فضیلت نویکلی تے بے مثل اے تے آپ ﷺ دا مقام تے مرتبہ حضرت آدم علیہ السلام توں وڈا اے۔ ایسے طرح درود شریف پڑھنا باقیاں عبادتاں توں اک افضل عبادت اے کیوں جے رب تعالیٰ وی ایس عبادت وچ شامل

اے۔

”درود“ دا مادہ د، ر، و، دے اے تے ایس دا مطلب تے مفہوم دعا، رحمت تے نبی کریم ﷺ اُتے سلام بھیجنا اے۔ درود فارسی زبان دا اکھر اے تے ”جامع فارسی لغات“ وچ درود بارے ایس طرح لکھیا گیا اے:

”دُرود: (ف) ثناء، دعا سلام، تشکر، دعائے خیر۔“ (1)

اُردو لغات دے حوالے نال گل کرے تے ”نور اللغات“ وچ مولوی نور الحسن نیر ہوری درود بارے لکھدے نیں:

”صلوات: حق تعالیٰ کی طرف سے بمعنی رحمت اور ملائکہ کی طرف

سے بمعنی استغفار اور انسان کی طرف سے بمعنی دعا و سلام و حمد اور بہائم

و طیور کی طرف سے بمعنی تسبیح بولا جاتا ہے۔“ (2)

جیویں اُردو زبان وچ درود دا اکھر لغوی معنیاں دی تھان اپنے اصطلاحی معنیاں وچ

ورتیا جاندا اے، ایویں پنجابی زبان وچ ایہہ اکھر اپنے اصطلاحی معنیاں وچ ای ورتیا جاندا اے۔

”وڈی پنجابی لغت“ دی دوجی جلد وچ اقبال صلاح الدین ہوری لکھدے نیں:

”درود: (ف۔ مذکر) ۱۔ صفت، ثناء۔ ۲۔ دعا، سلام، وڈیائی۔ ۳۔

اوہ دعا جیہڑی حضور پاک ﷺ دا ناں آون تے پڑھی جاندی اے۔

۴۔ شاباش۔“ (3)

”پلاک ڈکشنری پنجابی توں پنجابی“ وچ لکھیا گیا اے:

”دُرود: (فا، مذ) ۱۔ صفت، ثناء، وگئی: حدوں بے حد درود

نبی ﷺ نوں جس دا ایڈا پسارا ہو، (باہو) ۲۔ دعا، سلام، وڈیائی۔

۳۔ اوہ دعا جیہڑی حضور پاک ﷺ دا ناں آون تے پڑھی جاندی

اے۔ ۴۔ شاباش۔“ (4)

درود شریف دے اصطلاحی معنیاں بارے سید حسین علی ادیب رائے پوری ہوری اپنی

کتاب ”درود تاج (تحقیق، تشریح)“ وچ لکھدے نیں:

صلوٰۃ دو معنی میں آتا ہے: ایک صلوٰۃ (یعنی درود) دعا کے معنی

میں ہے۔ اور دوسرا صلوٰۃ (درود شریف) کے معنی عبادت کے ہیں (یعنی

ایک معنی دعا کے اور دوسرے معنی عبادت کے)۔“ (5)

لغوی تے اصطلاحی معنیاں نوں اپنے ذہن وچ رکھدیاں ہوئیاں ہن اسیں جہات پانے

آں اللہ تعالیٰ دی آخری کتاب قرآن مجید فرقان حمید ول کہ درود تے سلام دے حوالے نال اللہ پاک نے کیہ فرمایا اے۔ واحدہ لا شریک اپنی لاریب کتاب قرآن مجید فرقان حمید وچ درود تے سلام بارے کجھ ایس طرح فرماندا اے:

ان الله و ملئكتہ يصلون على النبي يا ايها الذين آمنو صلوا عليه و

سلمو تسليما۔

ترجمہ: ”اللہ تعالیٰ تے اوہدے فرشتے ضرور رحمت بھیج دے نیں

پیغمبر ﷺ اُتے۔ اے ایمان دارو رحمت بھیجو اوس ﷺ اُتے تے

سلام آکھو سوہنی سلام آکھنی۔“ (6)

ایس آیت کریمہ توں ثابت ہوندا اے کہ اللہ تعالیٰ ہر دم، ہر گھڑی، اپنے نبی مکرم ﷺ تے اپنیاں رحمتاں نازل فرماندا اے تے آپ ﷺ دی شان بیان کردا اے۔ ایسے طرح اللہ دے فرشتے وی ایس دی تعریف تے توصیف وچ رجھے رہندے نیں۔ فرشتیاں توں بعد اللہ تعالیٰ اہل اسلام نوں حکم فرماندا اے کہ تسبیح وی میرے محبوب ﷺ تے درود تے سلام گھلو۔ قرآن پاک دی ایس آیت نوں آیہ صلوٰۃ آکھیا جاندا اے تے جدوں اسیں آیہ صلوٰۃ دا ویروا کرنے آں تے سانوں تن اکھر بڑے غور طلب لگدے نیں یصلون، و سلمو تسليما تے النبی۔ یصلون دا اکھر صلوٰۃ توں نکلیا اے جیہدا مطلب عبادت اے۔ یعنی جدوں صلوٰۃ دی نسبت اللہ تعالیٰ ول کیتی جائے تے ایہدا مطلب اے کہ اللہ تعالیٰ رحمت نازل فرمائے تے جدوں صلوٰۃ دی نسبت انسان ول کیتی جائے تے ایہدا مطلب رکوع و سجود کرنا، نماز پڑھنا، درود تے سلام گھنا، دعا تے استغفار کرنا۔ ایسے طرح جدوں صلوٰۃ دی نسبت فرشتیاں ول کیتی جائے تے ایس دا مطلب اے کہ ملائکہ درود تے سلام پیش کردے نیں تے دعا تے استغفار کردے نیں۔ ہن جدوں اسیں ایس شرح تے وضاحت دی روشنی وچ آیت صلوٰۃ وچ موجود یصلون دا اکھر جدوں اللہ تعالیٰ ول نسبت کراں گے تے ایہدا مطلب ہوئے گا کہ اللہ تعالیٰ اپنے محبوب ﷺ تے رحمتاں نازل فرماندا اے تے جدوں فرشتیاں ول نسبت ہووے گی تے ایس دا مطلب فرشتے درود تے سلام گھلدے نیں تے جدوں اگلی آیت وچ بندیاں نوں خطاب کیتا جائے گا کہ تسبیح وی صلوٰۃ گھلو تے فیر بندیاں دی نسبت وی درود تے سلام گھلن دی ہوئے گی۔

آیت صلوٰۃ وچ دوجا غور طلب اکھر سلمو تسليما اے۔ ایہہ اکھر دو معنی پیدا کردا

اے پہلا ایہہ کہ اے ایمان والیو اپنے نبی ﷺ دی ذات تے کثرت نال درود گھلو۔ ایہدا مطلب ایہہ نہیں کہ جدوں دل وچ آئے تے درود گھلو ورنہ بیٹھے رہو سگوں اپنے آپ نوں ایس

عمل واسطے وقف کرو۔ دوجا مطلب ایہہ وے کہ اے ایمان والیو تسیں میرے محبوب ﷺ دی بارگاہ وچ ایس طرح درود گھلو جیسی طرح گھلن دا حق اے۔ یعنی سلام گھلن ویلے اک عاجز و مسکین غلام بن کے آقا کریم ﷺ دی پیاری بارگاہ وچ ایس طرح سلام پیش کرو جیسی طرح اوہ پورے جلال نال شاہی تخت تے جلوہ افروز نیں تے تہانوں محبت تے لاڈ نال تک رہے نیں۔ اپنے مبارک لبھاں نال مسکرا وی رہے نیں تے جدوں تسیں ایس انداز نال درود گھلو گے تے فیر درود گھلن دا حق ادا ہو جائے گا۔

ایس آیت کریمہ دا تیسرا غور طلب اکھر النبی اے۔ النبی دے وی دو معنی نیں۔ پہلا معنی اے کہ اعلیٰ تے بلند ہونا یعنی ایسی ہستی جیسی دی بلندی یاں مقام دا اندازہ نہ لایا جاسکے۔ تے دوجا معنی اے خبر دینا۔ یعنی ایسی ہستی جیہڑی لوکاں نوں اوس چیز بارے دے جیسی دا اوہناں نوں کوئی علم نہ ہووے۔ لہذا نبی توں مراد اک ایسی ہستی جیہڑی بلند مقام والی ہوئے تے قوم دے کول آکے قوم نوں اوس چیز دی خبر دیوے جیہدے بارے قوم نوں کوئی علم نہ ہووے۔ ایہدے وچ کوئی شک نہیں کہ ہر نبی وچ ایہو خوبیاں ہوندیاں نیں۔

لہذا آیت صلوٰۃ دا مضمون تے انداز واضح کردا اے کہ بارگاہ نبوت ﷺ وچ درود تے سلام دا نذرانہ اک غیر معمولی تے بڑا شان والا عمل اے تے کسے وی اعتبار نال ایس عمل توں کچھ نہیں رہیا جاسکدا۔ اتھے ہُن اسیں جہات پانے آں کہ درود شریف بارے سانوں حدیثاں وچوں کیہ رہنمائی ملدی اے۔

حضرت ابو طلحہؓ فرماندے نیں کہ اک دیہاڑے نبی اکرم ﷺ ایس حالت وچ تشریف لے کے آئے کہ آپ ﷺ دا چہرہ اقدس خوشی تے مسرت نال چمک رہیا سی۔ جدوں آپ ﷺ کولوں وجہ پچھی گئی تے آپ ﷺ نے مسکرا کے آکھیا کہ میرے کول جبرائیل امینؑ آئے سن تے فرمایا:

ترجمہ: ”انہوں نے کہا کہ آپ ﷺ کا رب فرماتا ہے کہ اے محمد ﷺ! کیا آپ اس پر راضی نہیں ہیں کہ آپ ﷺ کی اُمت کا کوئی شخص آپ ﷺ پر درود بھیجے، تو میں اس پر دس مرتبہ رحمت بھیجوں اور آپ ﷺ کی اُمت کا کوئی شخص آپ ﷺ پر سلام بھیجے تو میں اس پر دس مرتبہ سلام بھیجوں۔ (فرمایا) میں نے کہا کیوں نہیں (میں اس پر راضی ہوں)۔“ (7)

ایس حدیث پاک توں ثابت ہوندا اے کہ حضور نبی اکرم ﷺ دی ذات بابرکات

تے درد گھلنا بڑی سعادت تے برکت دا ذریعہ اے۔ درد گھلن والا بھائی کتھے وی ہوئے اوس دا درد پاک گھلنا آپ ﷺ دی بارگاہ وچ اپڑ جاندا اے۔ آپ ﷺ نے فرمایا:

ترجمہ: ”جب تم مجھ پر درد بھیجو تو نہایت خوبصورت انداز سے بھیجو کیونکہ تم نہیں جانتے کہ تمہارا درد مجھے پیش کیا جاتا ہے۔“ (8)

جیویں درد پاک پڑھن دی فضیلت اے ایسے طرح درد پاک لکھن دی وی فضیلت اے۔ حدیث پاک وچ آندا اے:

ترجمہ: ”حضرت محمد بن ابی سلیمان الوراق رضی اللہ عنہ سے روایت ہے کہ میں نے اپنے والد کو خواب میں دیکھا تو میں نے کہا (اے میرے باپ) اللہ نے آپ کے ساتھ کیا سلوک کیا ہے؟ تو انہوں نے جواب دیا کہ اللہ نے مجھے معاف فرما دیا ہے۔ میں نے کہا کہ یہ بخشش اللہ نے کس عمل کی وجہ سے فرمائی؟ تو انہوں نے کہا کہ ہر حدیث میں رسول اللہ ﷺ کے نام نامی کے ساتھ درد لکھنے کی وجہ سے۔“ (9)

اُتے بیان کیتی گئیاں حدیثاں توں ثابت ہوندا اے کہ درد شریف مسلماناں واسطے بخشش تے مغفرت دا ذریعہ اے۔ جتھے حدیثاں وچ درد پاک پڑھن دی برکتاں دا ذکر بڑی تفصیل نال موجود اے او تھے ایہہ گل وی یاد رکھنی چاہیدی اے کہ اگر ایہہ برکت حاصل کرن وچ کوتاہی ہووے گی تے فیر نقصان وی بہت وڈا ہووے گا۔ ایسے واسطے حدیثاں وچ درد نہ پڑھن تے وعیداں وی موجود نیں۔

ارشاد ہوندا اے کہ اگر کسی مجلس وچ درد شریف نہ پڑھیا جاوے تے فیر اوہ مجلس ختم ہو جائے تے قیامت دے دن ایہہ مجلس ایہناں واسطے حسرت بن کے آئے گی۔

ترجمہ: ”حضرت ابو امامہ رضی اللہ عنہ روایت کرتے ہیں کہ حضور نبی اکرم ﷺ نے فرمایا کہ کوئی بھی گروہ ایسا نہیں جو کسی مجلس میں بیٹھے پھر اس مجلس میں نہ تو اللہ کا ذکر کرے اور نہ ہی حضور ﷺ پر درد بھیجے مگر یہ کہ ان کی مجلس قیامت کے روز ان پر حسرت بن کر نازل ہو گی۔“ (10)

ساڈے پیارے نبی ﷺ تمام جہاناں واسطے رحمت بنا کے گھلے گئے نیں پر آپ ﷺ نے فرمایا کہ اوہ شخص بد بخت اے جیس دے کول میرا ناں لیا جائے تے اوہ میرے اُتے درد نہ گھلے۔

ترجمہ: ”حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کرتے ہیں کہ حضور نبی اکرم ﷺ نے فرمایا کہ اس آدمی کی ناک خاک آلود ہو جس کے سامنے میرا نام لیا گیا اور اس نے مجھ پر درود نہ بھیجا۔ اور ناک خاک آلود ہو اس آدمی کی جس کو رمضان کا مہینہ میسر آیا اور اس کی مغفرت سے قبل وہ مہینہ گزر گیا اور اس آدمی کی ناک خاک آلود ہو جس نے اپنے والدین کو بڑھاپے میں پایا لیکن وہ اس کو جنت میں داخل نہ کرا سکے (کیونکہ اس نے ان کے ساتھ حسن سلوک نہیں کیا جس کی وجہ سے وہ جہنم میں داخل ہوا)۔“ (11)

اک ہو مقام تے فرمایا:

ترجمہ: ”حضرت جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ روایت کرتے ہیں کہ حضور نبی اکرم ﷺ نے فرمایا بد بخت ہے وہ شخص جس کے پاس میرا ذکر ہو اور وہ مجھ پر درود نہ بھیجے۔“ (12)

درود شریف بارے حدیثاں توں ثابت ہوندا اے کہ درود شریف پڑھن والے تے نہ صرف رحمت تے برکت نازل ہوندی اے، سگوں رسول اکرم ﷺ دی معرفت تے توجہ وی نصیب ہوندی اے۔ ایہدے نال نال ایہہ گل وی ذہن وچ رہنی چاہیدی اے کہ درود شریف توں غفلت اک مسلمان واسطے نہ صرف دنیا سگوں آخرت وچ وی ذلت تے رسوائی دا سبب وی اے۔ لہذا اک مسلمان واسطے ضروری اے کہ دوواں جہاناں وچ سرخروئی لین لئی کثرت نال درود پاک پڑھے۔

درود تاج درود شریف دی ہی اک قسم اے تے ایس درود دے شروع وچ ”صاحب التاج“ دے اکھراں پاروں ایس درود نوں درود تاج آکھیا جاندا اے۔ صاحب التاج توں مراد شپ معراج دا واقعہ اے۔

”صاحب التاج سے مراد شپ معراج، مراتب و بلندی کا تاج جو حق سبحانہ و تعالیٰ نے اپنے محبوب ﷺ کے سر پر رکھا جو تھا ہی ان کے لیے۔“ (13)

جیویں قرآن پاک وچ گائے، چوٹی تے ستارہ وغیرہ دے ذکر پاروں سورتاں دا ناں البقرہ، النمل تے الطارق رکھ دتا گیا اے، ایسے طرح ”صاحب التاج“ دے ذکر پاروں ایس درود نوں درود تاج آکھیا جاندا اے۔ تاج سردی زینت نوں آکھیا جاندا اے تے ساڈے پیارے

نبی ﷺ ہر صاحب کمال دے سردا تاج نہیں۔

درد و تاج دا لکھاری کون اے؟ ایہہ اک تحقیقی مسئلہ ضرور اے پر ایہدی بنیادی حیثیت کوئی نہیں۔ جیویں عربی شاعری تے لکھتاں وچ ہُن تیکر بہت سارا کم ادھورا پیا ہویا اے جیہدے تے کھوج دا کم جاری اے۔ ایسے طرح ساڈے دور تے صدی وچ بہت سارے علمی تے ادبی مرحلے ایسے نیں، جیہڑے کھوج دے عمل دے محتاج نیں۔ بھاویں مولانا روم، مولانا عبدالرحمن جامی یا پنجابی صوفی شاعراں دی حیاتیاں ساڈے واسطے مکمل نیں پر ایہناں دے علمی ادبی تے روحانی کماں وچ کھوج دا عمل اچے وی جاری اے۔ دوسری گل ایہہ کہ لکھاری دا پتا ہونا یا نہ ہونا کسی لکھت یا مضمون دے معتبر ہون یا نہ ہون دی دلیل نہیں ہوندی۔ جیویں اک حدیث دے راوی دی حیاتی ساڈے ساہمنے معتبر ہون دے باوجود قرآن پاک نال ٹکر دی صورت وچ ایہناں دی روایت نوں ضعیف من لیتا جاندا اے۔ ایسے طرح درد و تاج دا مضمون تے عبارت دا اک اک لفظ قرآن پاک تے حدیثاں دے حوالیاں نال معتبر ہون پاروں لکھاری دے ناں دے پتا ہون یا نہ ہون نال ایس پاکیزہ لکھت نوں متاثر نہیں کر سکدا۔ غلطیاں توں پاک ہونا تے شریعت نال ٹکر نہ ہون پاروں درد و تاج دی صداقت ساڈے واسطے بڑی وڈی دلیل اے۔

ہن تیکر دی کھوج موجب درد و تاج دے لکھاری بارے دو قول مشہور نیں۔ پہلا قول اے کہ درد و تاج دے لکھاری حضرت خواجہ ابوالحسن شاذلیؒ نیں تے دوسرا قول اے کہ درد و تاج دے لکھاری حضرت شیخ سید ابوبکر بن سالم باعلویؒ نیں۔

شیخ ابوالحسن شاذلیؒ جیہناں دا پورا ناں ابوالحسن علی بن عبداللہ بن عبد الجبار بن یوسف ابن ہرمز المغربی الشاذلی الشریف الحسّیؒ اے۔ آپؒ سلسلہ شاذلیہ دے بانی نیں تے آپؒ دا شمار تصوف دے وڈے بزرگاں وچ ہوندا اے۔ آپؒ دا لقب شاذلی تے کنیت ابوالحسن اے، آپؒ 593 ہجری بمطابق 1197 عیسوی دے نیڑے پیدا ہوئے۔ حضرت ابوالحسن شاذلیؒ اک بڑے وڈے عالم دین سن۔ آپؒ دی لکھتاں وچ ”حزب الشاذلی“، ”حزب الکبیر“، ”حزب البحر“ تے ”الجواہر المعونہ والالی المکنونہ“ نمایاں لکھتاں نیں۔ سید حسین علی ادیب رائے پوری ہوری اپنی کتاب ”درد و تاج (تحقیق، تشریح)“ وچ شیخ ابوالحسن شاذلیؒ ہوراں نوں درد و تاج دا لکھاری متھدے نیں۔ آپؒ لکھدے نیں:

”حضرت شاہ سلیمان شاہ صاحب پھلوارویؒ نے ایک کتاب

”صلوٰۃ و سلام“ تصنیف فرمائی۔ اسی کتاب میں وہ حضرت خواجہ سید

ابوالحسن شاذلیؒ کا ایک اہم تاریخی واقعہ پیش فرماتے ہیں اور صرف یہی

ایک واقعہ اہل ایمان کے لیے تسکین و تسلی کا باعث ہے۔ آپؐ فرماتے ہیں کہ حضرت شاذلیؒ نے حضور ﷺ کی بارگاہ اقدس میں درود تاج کو زیارت کے وقت پیش کیا اور عرض کی یا رسول اللہ ﷺ اس درود کے لیے منظوری عطاء فرمائیے کہ یہ ایصالِ ثواب کے وقت ختم میں پڑھا جا سکے۔ حضور ﷺ نے منظور فرما لیا۔ یعنی حبیب ﷺ نے یہ نہیں فرمایا کہ اے شاذلیؒ یہ بدعت ہے۔ تم کیا یہ بدعت لے کے ہمارے پاس آئے ہو؟ الحمد للہ! اس واقعے سے ایک نہیں دو نتیجے سامنے آئے: ایک یہ کہ درود تاج جائز اور درست ہے اور یہ بدعت نہیں، دوئم ایصالِ ثواب کے لیے ختم میں پڑھا جانا چاہیے۔“ (14)

ایسے طرح حضرت علامہ محمد فیض احمد اولیسی اپنی کتاب ”ضوء السراج شرح اردو درود تاج“ وچ درود تاج دے لکھاری بارے لکھدے ہوئے قاری سلیمان ہوری پھلواروی دی کتاب ”صلوٰۃ و سلام“ دا ایہو حوالہ پیش کردیاں ہونیاں حضرت شیخ ابوالحسن شاذلیؒ ہوراں نوں درود تاج دا لکھاری مندے نیں۔

”حضرت مولانا قاری سلیمان صاحب پھلوارویؒ نے اپنی کتاب ”صلوٰۃ و سلام“ میں لکھا ہے کہ حضرت شیخ سید ابوالحسن شاذلیؒ نے درود تاج نبی کریم ﷺ کی جناب میں پیش کیا اور عرض کیا کہ یا رسول اللہ ﷺ اس درود شریف کے لیے منظوری عطاء فرمائیے کہ یہ ایصالِ ثواب کے وقت ختم شریف میں پڑھا جا سکے۔ حضور ﷺ نے منظور فرما لیا۔ اس درود شریف کی یہ فضیلت بہت بڑی ہے دیگر فضائل اور اس کے پڑھنے کے طریقے عام شائع شدہ ہیں۔“ (15)

ایہناں حوالیاں توں ثابت ہوندا اے کہ درود تاج حضرت شیخ ابوالحسن شاذلیؒ ہوراں نے لکھیا اے۔ درود تاج دے لکھاری بارے دوسرا مشہور قول اے کہ ایس دے لکھاری حضرت ابوبکر بن سالم بن عبد اللہؒ نیں۔

حضرت ابوبکر بن سالم بن عبد اللہؒ ہوراں دی پیدائش 13 یا 12 جمادی الاول 919ھ بمطابق 1513ء حضرت موت دے شہر ترمیم وچ ہوئی سی۔ شیخ ابوبکر بن سالم ہوراں نے 27 ذوالحجہ 992ھ بمطابق 1584ء نوں وفات پائی۔ آپؒ دا مزار یمن دے شہر عنات وچ واقع اے۔ آپؒ دیاں بے شمار لکھتاں میں جیہناں وچوں درود تاج نوں اک خاص مقام حاصل اے۔

”آپ متعدد کتب کے مصنف تھے۔ اس کے علاوہ آپ نے رسول اللہ ﷺ پر متعدد درود پاک بھی لکھا اور پڑھا ہے جس میں سے مشہور ”درود تاج“ ہے جو تمام عالم میں اور خصوصاً برصغیر میں بہ کثرت پڑھا جاتا ہے۔“ (16)

ایس بارے مزید حوالے دیکھو:

”حضرت زین بن الحیب محمد بن عبد اللہ کی تالیف ”ربیع الانوار فی التحصینات والاوراد والاذکار“ جس کو دارالاصول یمن نے چھاپا ہے۔ اس کے صفحہ نمبر 49 پر لکھا ہوا ہے کہ الصلاة التاجية (درود تاج) شیخ سید ابوبکر بن سالم باعلوی نے لکھا ہے۔“ (17)

ایس بارے اک ہور حوالہ دیکھو:

”حضرت سید عمر بن محمد بن سالم بن حفیظ بن شیخ سید ابی بکر بن سالم نے اپنی کتاب الخلاصة فی اوراد واربعة واردين وموراة کے صفحہ نمبر 237 پر لکھا ہے کہ الصلاة التاجية (درود تاج) شیخ سید ابوبکر بن سالم باعلوی نے لکھا ہے۔“ (18)

لہذا ایہناں حوالیاں پاروں درود تاج دا لکھاری شیخ سید ابوبکر بن سالم باعلوی ہوراں نوں وی مٹھیا جاندا اے۔

فضیلت دے اعتبار نال درود تاج نوں اک خاص مقام حاصل اے۔ پوری دنیا خاص طور تے بر عظیم وچ درود تاج نوں نعت دیاں محفلاں تے خاص طور تے ختم شریف دے موقعیاں تے بڑے شوق تے عقیدت نال پڑھیا تے سنیا جاندا اے۔ جسمانی تے روحانی بیماریاں توں شفاء حاصل کرن واسطے ایس درود دا خاص وظیفہ کیتا جاندا اے۔ ایہو وجہ اے کہ بے شمار صوفیاء کرام نے آپ وی ایس دا وظیفہ کیتا اے تے اپنے عقیدت منداں نوں وی ایس دے پڑھن دی تلقین کیتی اے۔

علامہ محمد نبی بخش حلوائی ہوری درود تاج دی فضیلت نوں پنجابی شعری راہے بیان کردیاں ہوياں لکھدے نیں:

درود مبارک تاج ایس مومن عاشق درد کماندی

وچ مجلس لوو ہور ختمیں دیوں وچ پڑھن سوہاندی

اعظم گڑھ دی شاہ صاحب سُن وچہ فضایل لیائے  
جو جو اوہناں فایدے ڈٹھے سبھ نقل فرمائے

رات جمعہ نوچندی مؤمن بعد نماز عشاء دے  
پاک وچھا دنے تے کر وضو نیت نال صفا دے

نال وضو سُو جاوے پڑھکے اسنوں ستر ۷۰ واری  
یارھویں رات برابر ہووے زیارت شاہ ابراری

صفائی دلدی کارن بعد فجر پڑھدے ست واری  
بعد عصر تن وار وتر دے بعد بھی تن اظہاری

آسیب وبا طاعون دُکھاں تے درد کرن اوس نالے  
ہر بیمار اُتے پڑھ پھو کے یارھاں وار کمالے

چالی رات اکتالی واری حاکم ظالم کارن  
دشمن رہے نہ کوئی جے بے ناغہ ورد شمارن

غالب نا کوئی اُتے ہووے برکت نال نبی دی  
غم اندوہ مصیبت ہر ہر ہووے دور پلیدی

روزی دوہے جے بعد فجر نت پڑھدا کوئی ست واری  
ہووے فضل خدا دا وافر شامل حال اظہاری

سنڈھ عورت دیکارن اکی ۲۱ خرے جے منگووایے  
اک اک اُتے ست ست واری پڑھکے پھوک چلاوے

جیہوں بعد غسل کر کھائے کُرمے وُطی کرائے  
بیٹا سوہنا ملدا اُسُنوں تکیہ رب تے لائے

سُنڈھ حیوان نہ سُوئے جیہڑا اُسْتے بھی کم آوے  
رکھ توکل تے رب چاہے مومن عمل کماوے

زن حامل نوں درد جیکیوئی یا دُکھ ہو ری بیماری

ستے واری پڑھ دم کر پانی دیہ ست روز نہاری (19)

علامہ محمد ناصر الدین اپنی کتاب ”شرح درود تاج“ وچ درود تاج دی فضیلت بارے  
لکھدے نیں کہ درود تاج دی تلاوت پاروں کشف دی منزل طے ہوندی اے۔

”اگر کوئی شخص صاحب کشف بننا چاہے تو اسے چاہیے کہ اس

درود پاک (درود تاج) کو روزانہ سو مرتبہ پڑھے اور تین سال تک یہی

معمول جاری رکھے۔ انشاء اللہ! اس عرصہ میں صاحب کشف بن جائے

گا۔ کیونکہ درود صفائی قلب کے لیے نہایت ہی اکسیر کا درجہ رکھتا

ہے۔“ (20)

خواب وچ رسول اکرم ﷺ دی زیارت دی خواہش ہر مسلمان دے دل دی تمنا

اے۔ آپ ﷺ نے فرمایا اے کہ جیہڑا خواب وچ میری زیارت کرے گا اوہ میری ہی

زیارت کرے گا کیونکہ شیطان کدے وی میری شکل وچ نہیں آسکدا۔ درود تاج نوں ایہہ اک

خاص فضیلت حاصل اے کہ ایس دے وظیفہ نال حضور اکرم ﷺ دی زیارت توں مشرف ہو یا

جاسکدا اے۔ علامہ محمد ناصر الدین ہو ریں لکھدے نیں:

”اگر کوئی شخص رسول اکرم ﷺ کی زیارت کا خواہش مند ہو تو

وہ اسے شب جمعہ میں 170 مرتبہ پڑھے اور 40 جمعہ تک یہی عمل جاری

رکھے، انشاء اللہ! شرفِ زیارت سے مشرف ہو گا۔“ (21)

درود تاج دا وظیفہ پڑھن والیاں نوں دشمنان، ظالماں تے حاسداں دے شر توں وی

حفاظت ملدی اے۔

”دشمنوں، ظالموں، حاسدوں، اور حاکموں کے شر سے محفوظ رہنے

کے لیے اور غم و غربت دور ہونے کے لیے 40 شب متواتر بعد نمازِ عشاء

41 بار پڑھے۔“ (22)

دروود تاج دی فضیلت وچ مزید ملدا اے کہ اگر کوئی بانجھ عورت وی ایس دا وظیفہ کر دی اے تے اللہ تعالیٰ دے فضل نال صاحبِ اولاد ہو جاندی اے۔

”عَقِیْمَہ (یعنی بانجھ عورت) کے لیے 21 خرموں (یعنی چھوہاروں) پر سات سات بار دم کر کے ایک خرما (چھوہارا) روز کھلا دے اور بعد حیض ظہر (یعنی پاکی کے ایام) میں ہمبستر ہو بفضلِ خدائے پاک نیک فرزند پیدا ہو۔“ (23)

روزی وچ برکت واسطے وی درود تاج دا وظیفہ بہت برکت والا اے۔  
”روزی میں برکت کے لیے 7 بار بعد نماز فجر ہمیشہ ورد رکھے۔“ (24)

ایس وظیفے نوں قاضی محمد عبدالرحیم بستوی ہوریں ایس طرح لکھدے نیں:  
”واسطے مواصلتِ طالب و مطلوب (جائز محبت مثلاً میاں بیوی میں محبت) اور ہر مقصود کے لیے آدھی رات کے بعد باوضو 40 بار صدق و یقین کے ساتھ پڑھے انشاء اللہ مطلوب دلی حاصل ہوگی۔“ (25)  
دروود تاج ہر طرح دی بیماری واسطے اک شفاء دا درجہ رکھدا اے۔ علامہ محمد ناصر الدین ناصر لکھدے نیں:

”شفائے امراض کے لیے پانی پر گیارہ مرتبہ پڑھ کر دم کرنا شفا یابی کا موجب ہوگا۔“ (26)

دروود تاج نوں ایہناں بیان کیتی گئیاں برکتاں تے فضیلتاں پاروں باقی دروداں وچ اک خاص مقام حاصل اے۔  
مختصر درود شریف تھوڑے جے وقت وچ زیادہ توں زیادہ پڑھیا جاسکدا اے۔ پر جیہڑا درود لمبا ہوئے گا اوس نوں روز مرہ دے کماں وچ ترتیب تے ادب نال پڑھنا خاصا اوکھاں کم اے۔ ایسے طرح درود تاج اک جامع درود اے، ایس دی اک واری تلاوت وچ چند منٹ دا ویلا لگ جاندا اے۔ ایسے واسطے درود تاج نوں پورے اہتمام تے ادب نال تلاوت کیتا جاندا اے۔ ایس دی تلاوت دے طریقے بارے علامہ محمد فیض احمد اویسی ہوریں لکھدے نیں:  
”دروود تاج کی تلاوت سے پہلے غسل کر کے، خوشبو لگائے اور پھر آنکھوں میں سرمہ ڈال کر قبلہ رخ ہو کر صدقِ دل کے ساتھ پاک جگہ

پر بیٹھ کر اس کی تلاوت کی جائے۔“ (27)

درد و تاج دی تلاوت دے ایس طریقہ تے ایہہ گل واضح ہوندى اے کہ ایہہ درد انتہائی ادب تے اہتمام نال پڑھیا جاندا اے۔ ختم شریف تے محفل میلاد وچ عام طور تے دیکھیا جاسکدا اے کہ جدوں ایس دی تلاوت کیتی جاندی اے تے اوس ویلے تلاوت کرن والا تے سنن والے خاص ادب تے عقیدت دا مظاہرہ کردے نیں۔

اٹھویں صدی ہجری توں بعد ترکی، فارسی تے دوسریاں زباناں وچ عربی لکھتاں مثلاً قصیدہ بردہ شریف وغیرہ دے ترجمے شروع ہون لگ پئے سن۔ بعد وچ پنجابی زبان وی اوہناں خوش نصیب زباناں وچ رل گئی جیہناں وچ قصیدہ بردہ شریف تے باقی عربی لکھتاں دے ترجمے ہوئے۔ جدوں اسی درد و تاج دے پنجابی ترجمے دی گل کرنے آں تے ترکی، فارسی تے انگریزی توں وکھ دنیا دیاں ہور نویاں تے پرانیاں زباناں وچ وی ایہدے ترجمے ہون گے جیہناں دا پتا لان واسطے پی ایچ۔ ڈی دا مقالہ لکھن دی لوڑ اے۔ ہن تک درد و تاج دے پنجابی ترجمے کرن دی سعادت کافی بزرگاں نوں حاصل ہوئی اے پر ایہناں وچوں صرف اٹھ (8) دے ترجمے میرے ہتھیں لگے نیں۔ جیہناں وچوں چھ (6) منظوم پنجابی تے دو (2) نثری ترجمے نیں۔ منظوم پنجابی ترجمے علامہ محمد نبی بخش حلوائی، مرزا محمد نذیر اختر نوشاہی، فقیر اثر انصاری، مرتب ڈاکٹر حافظ عبدالحقؒ، حضرت علامہ پیر محمد ریاست علی مجددی تے حکیم محمد سعید الحسن نظامی ہوراں نے کیتے نیں۔ جد کہ دو (2) نثری ترجمے عقیل اعجاز شانی تے زیب النساء اثر ہوراں نے کیتے نیں۔ ایہناں ترجمہ کاراں دا مختصر جیہا تعارف ایس طرح ایں:

### علامہ محمد نبی بخش حلوائیؒ

منظوم پنجابی تفسیر نبوی دے لکھاری علامہ محمد نبی بخش حلوائیؒ پنجابی زبان دے اک وڈے شاعر نیں۔ آپ 1276ھ بمطابق 1860ء نوں لاہور وچ اک متوسط آرائیں گھرانے وچ جمے۔ مولانا نبی بخش حلوائیؒ ہوراں نے دین دی تبلیغ واسطے اپنی خدمات نوں پیش کردیاں ہوياں درجن توں ودھ کتاباں لکھیاں نیں۔ ایہناں دیاں کتاباں دے ناں ایس طرح نیں:

”مولانا نبی بخش حلوائیؒ نے بہت سی کتابیں لکھیں، بعض کے نام

یہ ہیں: 1- تفسیر نبوی (پنجابی شعروں میں)، 15 جلد، 2- الامتیاز

بین الحقیقة والمجاز (تین ہزار صفحات)، 3- جامع الشواہد، 4-

اظہار انکار المنکرین من صلاة الخمین، 5- النار الحامیہ لمن ذم المعاویہ، 6-

اطلاع الناس فی طلاق الثلاث۔ 7- احسان الاموات بالصدقات و

الاسقاط، 8۔ سبیل الرشاد فی حق الاستاد، 9۔ تحقیق الزمان فی آداب المشائخ  
والاخوان، 10۔ خیر الہدی فی عدم الحجۃ فی القریۃ، 11۔ شفاء القلوب،  
12۔ رسالہ جمعہ، 13۔ رسالہ اربعہ، 14۔ انواع نبوی، 15۔ قصص  
المحسنین“ (28)

علامہ محمد نبی بخش حلوائی ہوراں نے لمی عمر پائی تے 1365ھ بمطابق 1944ء نوں فوت  
ہوئے تے اپنی تعمیر کردہ جامع مسجد حنفیہ نبویہ کوتوالی تھانہ بیرون دہلی دروازہ لاہور وچ دفن ہو  
ئے۔ آپ نے درد تاج دا منظوم پنجابی ترجمہ ایچ کیتا اے:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ  
اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ

ربا بھیج درد ساڈے سرور مولے اُتے  
ذاتی اسم شریف محمد ﷺ لوگ جگائے سُنّے

صَاحِبِ النَّجَاجِ وَالْبَعْرَاجِ وَالْبَرَّاقِ وَالْعَلَمِ دَافِعِ  
الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَلَمِ

صاحب تاج معراج براتے خاص نشاناں والا  
قط بلا طاعون ہٹائے درو کرے دکھ پالا

اِسْمُهُ مَكْتُوْبٌ مَّرْفُوعٌ مَّشْفُوعٌ مَّنْقُوشٌ فِي  
اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

لکھیا ہويا نام جہاندا بہت بلند اوچاواں  
نقش ہويا وچ لوح قلم تے اسم شریف سوہاواں

## سَيِّدِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ

سرور سید عرب عجم دا تے کل اولاد آدم دے  
مرسل نامی نبی تمامی تابع اوسدے دم دے

جِسْمُهُ مُقَدَّسٌ مُّعَطَّرٌ مُطَهَّرٌ مُنَوَّرٌ فِي الْبَيْتِ  
وَالْحَرَمِ

جسم مبارک پاک معطر آلائش تھیں خالی  
منور اتے مطہر سوہنا بیت حرم دا مالی

شَمْسِ الصُّلْحِ بَدْرِ الدُّجَى صَدْرِ الْعُلَى نُورِ الْهُدَى  
كَهْفِ الْوَرَى مَصْبَاحِ الظُّلَمِ

سورج خاص ہدایت والا فضلوں رب چکایا  
وچ ظلمت ہنیریاں دے اس چنے نور کھنڈایا  
سب تھیں اعلیٰ اُچا اسدی منزل دور دوراڈی  
نور ہدایت والا ہويا پشت پناہ اساڈی  
کالیاں راتیں وچ رب انور نے ایہہ دیوا چکایا  
نور نظر ہر پاسے جدا کوئی لگ نہ آیا

بَحْبُوحِ الشَّيْمِ شَفِيعِ الْأُمَمِ صَاحِبِ الْجُودِ  
وَالْكَرَمِ

صاحب حسن جمال نہایت ہر سونے تھیں سوہنا  
امت نو بخشاؤنوالا اوہ نامی من موہناں

بخشش دا دریا کہا دے صاحب بحر کرم دا  
اسدے ہتھوں پاؤں ہارا نعمت ہر سہ کردا

اَللّٰهُ عَاصِمُهُ وَجِبْرِیْلُ خَادِمُهُ وَالْبُرَاقُ مَرْكَبُهُ  
وَالْبَعْرَاجُ سَفَرُهُ

ہر ویری دے ویروں سب اوس کرامد او بچایا  
جبرائیل خادم درگاہے رسول اللہ ﷺ دا آیا

براق نورانی مرکب تے اوہ چڑھ کے سیر سدھایا  
معراج دا سفر مبارک پلکے وچ مکایا

وَسِدْرَةُ الْمُنْتَهٰی مَقَامُهُ وَقَابُ قَوْسَيْنِ مَطْلُوْبُهُ  
وَالْمَطْلُوْبُ مَقْصُوْدُهُ وَالْمَقْصُوْدُ مَوْجُوْدُهُ

سدرہ ہويا مقام ایہناںدا عجب مکان ٹکانا  
قاب قوسینے والا قرب اوس ہويا وصل ربانا

جو مطلب مقصود آیا سو حاض ہويا فضل تھیں  
نا اوجی دے گنج اسراروں واقف ہوئے کل تھیں

سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ خَاتِمِ النَّبِيِّيْنَ شَفِيعِ  
الْمُذْنِبِيْنَ اَنْبِيَاۓ الْعَرَبِيْنَ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ  
رَاحَةِ الْعٰشِقِيْنَ

سید سرور کل رسولاں نبیاں ختم کنندہ  
جو دعوے کرے نبوت بعد اوس دے موذی گندا

حامی سیاہ کاراندا کرے شفاعت او گنہگاراں  
انس محبت نال غریباں مسکیناں ناداراں

رحمت کرن دوہاں جہاناں دریا جو دو کرم دے  
عاشق دے عین خوشی اوہ صاحب دافع غم دے

مُرَادِ الْمُشْتَاقِينَ شَمْسِ الْعَارِفِينَ سِرَاجِ  
السَّالِكِينَ مَصْبَاحِ الْمُقَرَّبِينَ مُحِبِّ الْفُقَرَاءِ  
وَالْغُرَبَاءِ وَالْمَسَاكِينِ

مشتاقاں دی اصل مراد اوہ سورج اہل عرفاناں  
مقرب اہل سلوک سدا مصباح سراخ رباناں

دو سدا فقیر غریباں، مسکیناں، محتاجاں  
بدل رحمت کانگ فضل دی ہتھ اسدے سب لاجاں

سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ نَبِيِّ الْحَرَمَيْنِ إِمَامِ الْقِبْلَتَيْنِ  
وَسَيِّدَتِنَا فِي الدَّارَيْنِ صَاحِبِ قَابِ قَوْسَيْنِ  
مَحْبُوبِ رَبِّ الْمَشْرِقَيْنِ وَالْمَغْرِبَيْنِ جَدِّ الْحَسَنِ  
وَالْحُسَيْنِ مَوْلَانَا وَمَوْلَى الثَّقَلَيْنِ

سرور جاناں تے انساناں نبی دوہاں حرماندے  
امام دو قبیلیاں اتے وسیلہ دو جگ وچ اساندے

قاب قوسین تقرب والا اوہ سوہنا متوالا  
دو مشرق دو مغرب دے رب دا محبوب نرالا

حسین دو اکھیاندی ٹھنڈک دا اوہ نانا پاک گرامی  
مولیٰ ساڈے تے جناں انساناں دے او نامی

آبِ الْقَاسِمِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ نُورٌ مِّنْ نُورِ اللَّهِ

عرشوں تحت سرائے تک ساری جو مخلوق ہماری  
رضا میری سب طلبین تے میں طلب رضا تمہاری

سرور ساڈے سرور سوہنے عبداللہ گھر جائے  
اس سوہنے دی مثل نہ پتر مائی کسے نہ جائے

نور اونہاندا نور خدا دیوں پک یقین مناواں  
درود سلام پڑھو مشتاقو اوس اوپر نت ساواں

يَا أَيُّهَا الْمُشْتَاقُونَ بِنُورِ جَمَالِهِ صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ  
وَاصْحَابِهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

باہجہ حساب درود سلاماں آل سنے صحاباں  
بھی جس تاج درود بنایا سن کلی احباباں

اس درود شریف اندر بونہہ صفت رسول ہاندی  
مکر دا دل سکے سڑدا غضب خدا سر چاندے

یا رب حلوائی نوں صفت کنندیاں وچ اٹھائیں  
روز حشر دے مکر اوسدے دوزخ پان سزائیں (29)

### مرزا محمد نذیر اختر نوشاہی

مرزا محمد نذیر اختر نوشاہی پنجابی زبان دے شاعر نہیں۔ ایہناں دا اصل ناں مرزا محمد نذیر اے تے تخلص اختر اے۔ آپ 29 اکتوبر 1930ء نوں ضلع گجرات دے اک پنڈ ساہنپال وچ پیدا ہوئے سن، ہن ایہہ مقام ضلع منڈی بہاؤالدین وچ آندا اے۔ اختر ہوری پیشہ دے لحاظ نال مستری تے نجاری سن۔ حضرت نوشہ گنج بخش ہوراں دے مزار دی موجودہ تعمیر ایہناں دے ہتھوں نال ہوئی اے۔ اختر ہوریں نے فالج دی بیماری توں بعد 28 اپریل، 1994ء نوں وفات پائی۔ آپ نوں مانو چک ضلع گجرات وچ سپرد خاک کیتا گیا اے۔ اختر ہوراں دی لکھتاں وچ سیرۃ الرسول ﷺ معروف شاہ نامہ مصطفیٰ، نبیاں دا سرکردہ، عقیدت دے پھل، گلشن نوشاہی، پنج گنج نوشاہی، ست سمندر، گلزار عاشقاں، قصہ مرزا صاحبان، قصہ سسی پنوں، قصہ ارشاد بیگم، شجرہ شریف خاندان قادری نوشاہی توں اڈ مختلف موضوعاں تے نظماں نیں۔ آپ نے درد تاج دا منظوم پنجابی ترجمہ وی کیتا اے۔

### فقیر اثر انصاری

فقیر اثر انصاری ہوریں لہور دے لہندے پاسے تے دریائے راوی دے کنارے اک پنڈ ”فیض پور خورد“ وچ 1948ء نوں جے۔ آپ دا اصل ناں عبد الحمید تے قلمی ناں اثر انصاری فیض پوری اے۔ فقیر اثر انصاری ہوراں نوں بچپن توں ای شعر و شاعری دا شوق سی تے علمی ادبی اکھاں وچ شرکت کردے رہندے سن۔ ادبی محفلاں پاروں چھیتی ای چنگے شاعر تے ادیب بن گئے۔ آپ اک قادر الکلام شاعر نیں تے ہر صنف وچ لکھ رہے نیں۔ آپ نے کئی فارسی کتاباں دے ترجمے وی کیتے نیں۔ پنجابی گلستان، پنجابی بوستان، مولانا روم دیاں حکائتاں دا پنجابی ترجمہ تے قصیدہ بردہ شریف تے درد تاج دا منظوم پنجابی ترجمہ اوہناں دیاں لافانی لکھتاں نیں۔

### مرتب ڈاکٹر حافظ عبدالحق

ڈاکٹر حافظ عبدالحق ہوراں دا تعلق لاہور توں اے۔ آپ 1967ء وچ یورپ دے اک ملک سلواکیہ توں لیبارٹری دے شعبہ وچ ایم۔ ایس سی دا امتحان پاس کرن توں بعد لاہور واپس آ گئے تے آپ نے سوسائٹی پرموننگ سائنٹیفک نالج دے ناں توں اک چھوٹا جیہا ادارہ بنایا۔ مختلف ماہنامیاں وچ آپ دے مضمون چھپ دے رہندے نیں۔ اوہناں اک گمنام لکھاری دا پنجابی ترجمہ مرتب کر کے چھپوایا اے۔ ایس ترجمے بارے آپ لکھدے نیں:

”درد تاج کا یہ پنجابی ترجمہ ہمارے والد ماجد قبلہ حکیم مولوی

عبدالرحیم ولد میاں قادر بخش کے ذخیرہ کتب میں ایک قلمی نسخہ کی صورت

میں محلہ مستریاں جنوبی چکوال میں موجود ہے۔ یہ منظوم پنجابی ترجمہ شہر چکوال سے تقریباً 5 کلومیٹر جانب جنوب سدوال نامی گاؤں کے کسی صالح بزرگ نے کیا تھا۔ اس کے بعض اشعار کی اصلاح کر دی گئی ہے۔ درد تاج کے عربی متن میں اعراب خصوصاً درست لگائے گئے ہیں تاکہ پڑھنے میں غلطی نہ ہو۔ محافل ذکر میں جب بھی اسے پڑھا گیا سامعین نے اسے بہت پسند کیا۔ لہذا اسے برائے افادہ عام پہلی بار شائع کیا جا رہا ہے۔ اللہ تعالیٰ بحرمت نبی کریم ﷺ ہماری یہ ادنیٰ سعی قبول فرمائے۔ آمین۔“ (30)

### حضرت علامہ پیر محمد ریاست علی مجددی

حضرت علامہ پیر محمد ریاست علی مجددی ہوراں دی شخصیت دے کئی پہلوئیں۔ آپ اکو ویلے شاعر، مترجم، محقق، استاد تے عالم دین نیں۔ حضرت علامہ پیر محمد ریاست علی مجددی ہوراں دی ولادت باسعادت بروز ہفتہ 28 شعبان، 1384ھ بمطابق 02 جنوری، 1965ء نوں صوفی بشیر احمد وڑائچ دے گھر پنڈ بھوماں باٹھ ضلع گوجرانوالا وچ ہوئی۔ علامہ ریاست علی مجددی ہوراں نے ابتدائی تعلیم گورنمنٹ پرائمری سکول بھوماں باٹھ، ضلع گوجرانوالا توں حاصل کرن توں بعد درس نظامی دے سند یافتہ بن گئے۔ ایس توں اڈ علامہ محمد ریاست علی ہوریں محکمہ پی۔ڈبلیو۔ڈی، بلڈنگ ڈیپارٹمنٹ گوجرانوالا وچ بطور Head Assistant Establishment دے عہدے تے اپنی ڈیوٹی بڑے احسن طریقے نال ادا کر رہے نیں تے تصنیف و تالیف دا سلسلہ وی جاری اے۔ علامہ محمد ریاست علی ہوراں دے منظوم پنجابی ترجمے توں اڈ ہن تک تین درجن توں ودھ کتاباں چھپ چکیاں نیں جیہناں دے سرناویں میلاد سرور کائنات ﷺ، معراج مصطفیٰ ﷺ کی حکمتیں، عرش دے راہی ﷺ، معراج نامہ (ترتیب جدید)، یاد حسین، چشمہ فیض گنج بخش، تجلیات شب قدر، جیسی کرنی ویسی بھرنی، کشتیاں تے مقدر کا ستارہ نیں۔ ایناں دے وچوں درد تاج دے منظوم پنجابی ترجمے نوں اک خاص مقام حاصل اے۔

### حکیم محمد سعید الحسن نظامی

حکیم محمد سعید الحسن نظامی ہوراں دا قلمی ناں حسن نظامی اے۔ ایہناں دی پیدائش بھائی پھیرو (پھول نگر) ضلع قصور وچ اک صوفی شاعر حکیم عبدالحمید نظامی دے گھر 25 جولائی، 1983ء وچ ہوئی۔ آپ دے روحانی مرشد الحاج سید سردار عالم شاہ گیلانی نیں۔ بنیادی تعلیم بھائی پھیرو توں حاصل کرن توں بعد محمد سعید الحسن ہوراں نے بی۔یو۔ایم۔ایس (حکمت دا ڈپلومہ) تے فیر

ڈی۔ ایچ۔ ایم۔ ایس (ہومیو پیتھک) کیتی۔ آپ دا شعبہ حکمت اے۔ آپ دے والد حکیم عبدالحمید نظامی اک قادر کلام شاعر سن۔ ایہناں دیاں مشہور تصنیفاں، نور دے رنگ، رکھاں اک ورہائی، نعلین مبارک تیرے، چاء مدینے دے، مرشد دے سنگ، اللہ سوہنے دے 99 ناں، نبی سوہنے دے 99 ناں نیں۔ ایہناں وچوں ’نعلین مبارک تیرے‘ کتاب نوں 2013ء وچ پہلا صوبائی سیرت ایوارڈ ملیا تے 2020ء وچ ایہناں دی کتاب نبی سوہنے دے 99 ناں نوں پہلا قومی سیرت ایوارڈ مل چکیا اے۔ حکیم محمد سعید الحسن نظامی نے محدود شاعری کیتی اے تاں جے ایہناں دی وجہ شہرت درد و تاج دا منظوم پنجابی ترجمہ اے۔

### عقیل اعجاز شافی

عقیل اعجاز ہوریں 09 جولائی، 1975ء نوں لاہور وچ حاجی محمد اعجاز طاہر ہوراں دے گھر جے، ایہناں دا قلمی ناں شافی اے۔ مڈھلی تعلیم آپ نے سلیم ماڈل ہائی سکول لاہور توں حاصل کیتی۔ آپ نوں شاعری دا شوق بچپن توں ای سی۔ آپ نے پنجابی زبان دی ترقی واسطے اک ادارہ لالہ و گلزار ادبی اکیڈمی دی بنیاد رکھی۔ ایس توں اڈ مکتبہ شافی دی سرپرستی توں علاوہ ”کارِ خیر تنظیم گوجرانوالا“ دے صدر رہن دے نال نال عشق لہر ادبی انجمن لاہور دے جنرل سیکرٹری وی رہ چکے نیں۔ آپ دی مشہور لکھت ”باراں بوہے لہور دے“ 2022ء وچ چھپی۔ ایس توں اڈ ”جگنو وچ ہنیرے“ (غزلاں دا مجموعہ) ”تارے عربی چن دے“ سی حرفی تے اٹھوارے چھپ چکے نیں۔ شافی ہوراں نے درد و تاج دا نثری پنجابی ترجمہ کیا اے۔

### زیب النساء اثر

زیب النساء اثر 1982ء نوں فیض پور خورد ضلع شیخوپورہ وچ پیدا ہوئی۔ والد دا ناں فقیر اثر انصاری اے جیہڑے کہ دور حاضر دے قادر الکلام شاعر، مایہ ناز لکھاری تے اک مترجم وی نیں۔ زیب النساء اثر نے نہ صرف درد و تاج دا نثری پنجابی ترجمہ کیا اے سگوں اوہناں نے پنجسورہ دا وی پنجابی ترجمہ تے تفسیر لکھی اے۔ ایہناں دی لکھتاں وچ ”سرگی دا تارا“ تے ”ہجر دے لنو“ قابل ذکر تے قابل تعریف نیں۔ ایہناں دے درد و تاج دے نثری پنجابی ترجمہ نوں ادبی حلقیاں وچ بڑی عقیدت دی نگاہ نال ویکھیا جاندا اے۔

سارے ترجمہ کاراں دے کجھ شعراں دا موازنہ میں ایس نیت نال پیش کر رہیا واں کہ ہر بھاگاں والے شاعر دی کاوش تے رسائی دا اندازہ ہو سکے۔

صَاحِبِ النَّجَاجِ وَالْبَعْرَاجِ وَالْبَرَّاقِ وَالْعَلَمِ دَافِعِ  
الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَلَمِ

صاحب تاج معراج براتے خاص نشاناں والا

قُط بلا طاعون ہٹائے دور کرے دُکھ پالا

(علامہ محمد نبی بخش حلوائی) (31)

دَافِعُ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَلَمِ

جاون قُط، وباء، بلانواں، سن کے نام جناں دے

دل بیمار ہوون وچ پل دے دُکھیے راحت پاندے

(مرزا محمد نذیر اختر نوشاہی) (32)

دَافِعُ الْبَلَاءِ

جیہناں دے وسیلے دے نال ہندیاں دُور بلاواں

ماتا کوہڑ بخار تے جادو پاندے بَین شفاواں

وَالْقَحْطِ

جیہناں دے وسیلے دے نال قُط اے دُم دبندا

رحمت دی اے بارش و سدی ملدا رِزق اماندا

وَالْمَرَضِ

روگ تے مرضاں دور ہو جاندے صدقے نبی پیلے

آپ دے لعب مبارک دے نل مٹھے کھوہ ہون کھلے

وَالْأَلَمِ

دُور ہو جاندے دُکھ تمامی آپ دی نال طفیلے

وچھڑیاں نوں ملا دیندے نیں آپ دے بول ریلے

(فقیر اثر انصاری) (33)

دَافِعُ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَلَمِ

بلا، وباء، قُط اور مرض دور کرنے والے پر

دفع کریندے کُل بلائیں پاک محمد ﷺ سائیں جی

ہو وبائیں قُط وُنجیندے دُکھ مریضاں تائیں جی

رنج الم نہ رہندا کوئی اُس دا ناں بلائیں جی

نبی اساڈا پاک محمد ﷺ سبھ نبیاں دا سائیں جی

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سارا وصف کمالی ہے  
یا رب! بھیج درود نبی تے جو اُمت دا والی ہے

(ڈاکٹر حافظ عبدالحق) (34)

دَافِعُ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَكْمِ

جو بلا اور وبا اور قحط سالی اور بیماری اور دُکھ تکلیف کے دور فرمانے والے ہیں  
وسیلے نال جنّاں دے جاون بلاواں، مُک جاندے قحط بلاواں وی بُہن  
دُور ہو جاندے بُہن روگ مرضاں دُکھ دور ہندے تے وباواں وی بُہن  
(حضرت علامہ پیر محمد ریاست علی مجددی) (35)

دَافِعُ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَكْمِ

صدقے اس دے دُور ہو جان مرض تے قحط بلاواں  
لکھیا اُس دا نام اُچیرا، مُک جان دُکھ وباواں  
(حکیم محمد سعید الحسن نظامی) (36)

دَافِعُ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَكْمِ

جیہناں دے وسیلے نالی بلا تے وباء تے قحط (کالی) تے  
مرض (روگ) تے دُکھ دور ہندا اے۔

(عقیل اعجاز شانی) (37)

دَافِعُ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْقَحْطِ وَالْمَرَضِ وَالْأَكْمِ

جیہناں دے وسیلے نال بلا، وبا، قحط، مرض تے دُکھ دور  
ہندا اے۔

(زیب النساء اثر) (38)

پنجابی زبان دے اُچ پدھر شاعر علامہ محمد نبی بخش حلوائی، مرزا محمد نذیر اختر نوشاہی، فقیر  
اثر انصاری، علامہ پیر محمد ریاست علی مجددی، حکیم محمد سعید الحسن نظامی، عقیل اعجاز شانی تے زیب  
النساء اثر ہوراں نے درود تاج دا پنجابی ترجمہ کر کے پنجابی زبان نوں مان بخشیا اے۔ ایہناں  
ترجمہ کاراں نے نبی آخر الزمان ﷺ نال نہ صرف اپنی محبت، عقیدت تے چاہت دا ثبوت دتا  
اے، سگوں مستقبل وچ آن والے پنجابی ترجمہ کاراں واسطے اک راہ ہموار کردیاں ہوئیاں پنجابی  
زبان تے ادب دی جھولی نوں بھر دتا اے۔ تلمیحاں، ترکیباں، تشبیہاں تے استعارے مناسب  
تے دل کھجیویں نیں۔ فصاحت دی شان ایہہ ہے کہ کوئی لفظ فالتو یاں ہولا نہیں ورتیا۔ ترجمیاں

وچ حضور پاک ﷺ دا عالی مرتبہ کدھرے وی شاعراں دی نظروں اوہلے نہیں ہويا۔ جیویں درود تاج دے لکھاری دے جذب، کیف، ذوق و شوق نے ایس درود پاک نوں آبِ حیات دا چشمہ بنا دتا اے۔ ایسے طرح پنجابی شاعراں نے منظوم تے نثری ترجمے کردے ہوياں ایس جذب، کیف، تے ذوق و شوق نوں برقرار رکھیا اے۔

تمام ترجمہ نگاراں نے ثابت کیتا اے کہ اوہناں نوں زبان تے بیان تے مکمل عبور سی۔ اوہ جیہیں مضمون نوں جیہیں رنگ وچ چاہن اکھراں دا بانا پوا کے بیان کر سگدے نیں۔ ترجمہ کاراں نے عام فہم تے آسان ترجمے کردیاں ہوياں نہ صرف پنجابی ادب تے شاعری نوں ترقی دتی اے سگوں اپنی شاعری نوں وی چار چن لا چھڈے نیں۔ ایہہ منظوم تے نثری پنجابی ترجمے اپنے اسلوب پاروں بلاشبہ پنجابی ترجمیاں وچ اک سوہنا وادھانیں۔

## حوالے

\*Research Scholar, M Phil, Dept. of Punjabi, GCU, Lahore.

- 1.Rafiq Ahmad Saqi, Prof, Syed Ameer Khokhar, Jamia Farsi Lughat (Jehlum: Bilmukabil Iqbal Library Book Street),293.
- 2.Molvi Noor-ul-Hassan Nayyar, Noor-ul-Lughat, Hissa Soum (Lahore:Maqbool Academy, 2010),28.
- 3.Iqbal Salah-ud-Din, Wadi Punjabi Lughat (Lahore: Aziz Publishers,2001),1337.
- 4.Punjabi Institute of Language, Art and Culture, Chothi Jild (Lahore: PILAC,2012),2931.
- 5.Syed Hussain Ali Adeeb Rai Puri, Darood Taj (Tehqeeq, Tashreeh) (Lahore: Qousain, 2008),753.
- 6.Al-Quran-ul-Kareem, Matrajaum Prof., Roshan Kakar, Surat-al-Ahzab, Aiat 56.
- 7.Shaikh-ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri, Albadar Almatam Fil Salat Aaala Sahib Aldanou walmaqam (Darood-e-Salam K Fazail-o-Barkat) (Lahore:Minhaj-ul-Quran Publications,2018),33.
- 8.Shaikh-ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri, Darood-o-Salam Or Azmate Mustafa (Lahore: Minhaj-ul-Quran Publications,2008),27.
- 9.Shaikh-ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri,86.
- 10.Shaikh-ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri,40.
- 11.Shaikh-ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri,42.
- 12.Shaikh-ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri,45.
- 13.Syed Hussain Ali Adeeb Rai Puri,168.
- 14.Syed Hussain Ali Adeeb Rai Puri,96.
- 15.Hazrat Allama Muhmmad Faiz Ahmad Awaisi, Zualsaraj Sharah Urdu Darood Taj (Faisalabad: Maktaba Noria Rizvia, 2010),23.
- 16.<https://un.wikipedia.org/w/index.php?title=%20=&oldid=4538114> (12-08-2022)
- 17.<https://youtu.be/aLK593SF0SM> (12-08-2022)
- 18.<https://youtu.be/aLK593SF0SM> (12-08-2022)
- 19.Allama Muhammad Nabi Bukksh Halwai, Shafa-ul-Qaloob (Lahore: Matbaa Kareemi Press, 1922),185.

20. Allama Muhammad Nasir-ud-Din, Sharah Darood Taj (Lahore: Progressive Books, 2010), 15.
21. Allama Muhammad Nasir-ud-Din, 15.
22. Allama Molana Muhammad Ilyas Attar Qadri Rizwi, Madni Panj Surah (Karachi: Maktaba Al-madinah, 2009), 175.
23. Sheikh-ul-Wazaif Hazrat Hakeem Muhammad Tariq Muhammad Majzoobi Chughtai "Barkat Darood Taj" Hahnama Akbari 11, 2 (2019): 10.
24. Qazi Muhammad Abdur Rahim Bastawi, Majmooa Amal Raza, Hissa Awal (Delhi: Islamic Publishans, 2006), 14.
25. Qazi Muhammad Abdur Rahim Bastawi, 22.
26. Allama Muhammad Nasir-ud-Din, 15.
27. Allama Muhammad Faiz Ahmad Awaisi, 22.
28. Pirzada Allama Iqbal Ahmad Farooqi, Tazkara Ulma Ahle Sunat-o-Jamat Lahore (Lahore: Maktaba Nabvia, 1988), 293.
29. Allama Muhammad Nabi Bukhsh Halwai, 195.
30. Dr. Hafiz Abdul Haq, Maratab. Darood Taj Az Hazrat Khawaja Abu-al-Hassan Shazli (Chakwal: Maktaba Rizwia, 1988), 9.
31. Allama Muhammad Nabi Bukhsh Halwai, 195.
32. Arif Noshahi, Kulyat Akhtar (Punjabi), Jild Awal (Lahore: Adarae Muaaraf Noshahia, 2017), 57.
33. Faqir Asar Ansari, Darood Taj (Lahore: Bhutto Press, 2002), 8.
34. Dr. Hafiz Abdul Haq, 9.
35. Allama Riasat Ali Majadadi, Darood Taj (Lahore: Bhutto Press, 2015), 7.
36. Hakeem Muhammad Saeed-ul-Hassan Nizami, Darood Taj (Lahore: Nizami Publishers, 2018), 6.
37. Aqeel Ejaz Shafi, Darood Taj (Lahore: Maktaba Shafi, 2006), 5.
38. Zaib-ul-Nisa Asar Ansari, Darood Taj (Lahore: Bhutto Press, 2002), 13.